

Dramani Tarawele

Ji ni jilabanaw

KALAN DIYA

JI NI JILABANAW

**Jaw dilangaba
ni gafe sogololibaga
Amadu Sanogo**

JI NI JILABANAW

Jaw dilangaba
ni gafe sogololibaga
Amadu Sanogo

NEBILA

Ji ye neema ye, ji te yoro min, balo te yen. Ji makone te fo ka ban. Hadamaden ni fenpenama ka balo dennen don ji la : minnji, koliji (minenw, finiw arikolo...) baarakejiw (sonnji, bogoke...). Hadamaden balo be bo ji la (jegew ni jikonofen werew).

Dugukolo fanba datugulen don ji fe. Kogoji walima geji de ka ca. Hadamaden be a sokonmakow dilan ni ji min ye, o te bere ye barisa bajiw, kojw ni dugujukorjw man ca ka kogoji bo. Hadamadenw be ka hami bi jiko la. Siran kelen don bi ko ji be se ka dese mogow la dukonmakow dilanni nasira la. O be ji ladonniko puman kofa.

Ji ladonniko puman ye hadamaden kunko ye barisa hadamadenw te se ka balo ji ko. O koru masurun ye ko hadamaden farikolo ye ji ni bogu ye. Donnikelaw ka jatew ko kemesara la, ji ye 70 (70%) ni i ye hadamaden farikolo girinya ta. U ko fana, minnogo be hadamaden mine ni ji dogoyara a farikolo la ka se 90 ma kemesara la (90%). Nin hakew kun ye k'a jira ji be joda min na hadamaden ka balo la.

Hadamaden te balo ni ji te. O de la, do ko "Ji tipeni be i ko ni tipeni". Hadamaden te se k'a yere soru, ka laafiya soru, ka here soru, n'a ka jiko ma penabo. Jiko ye ko caman ye, ji puman ko don, ji min te toro lase hadamaden ma.

JI JUMAN

Ji min be ta ɔɔbinew na duguw kɔnɔ walima duw kɔnɔ, o ji ye juman ye. Ji juman ye :

- ji ye min ka sanu, a jelen don ;
- ji don fiɛ tigelen te min na, fiɛ pagaminen don a la ;
- ji don, nikɔɔw be min na, n'a ma ke ni danteme ye ;
- ji don, nɔɔw t'a la, banakisew t'a la, minnu be se ka jilabanaw lase farikolo ma.

Ji juman be min i te yilanyilan ko ji in b'a minbaga bana, barisa jilabana banakise fan si t'a la n'o be se ka ke bana jugu do sababu ye.

Tuma caman, ji juman ye dugujukɔɔji ye, dugujukɔɔji min ye dugukolo furance jan cetige fo cencen y'a nɔɔw n'a sikananfen bali ka teme. O ji be sɔɔ n'i ye kolon walima n'i ye pɔnpekɔlon sen.

Ji ka jumanya ka kan ka to a la. Walasa o ka se ka ke, hadamaden ka kan k'i janto ko caman na n'o te ji lanɔɔli ye yɔɔnin kelen ye. Ji mana lanɔɔ, o ye hadamaden, sigida mume kelen ye ka ko sɔɔ. A ko doɔw te dan soda la, cogo min u tipeninɔw ye kasaraw ye.

Nin bee de be ji kunkanko geleya, jinumanko. An be ka ji juman min kofɔ diɛ kɔnɔ, hadamaden fanba de be min te o ji kofɔlen sɔɔ. O kosɔn, u ka keneya te sabati, baloko juman te sabati, u ka bɔnɔɔla te sabati. A be faamu ko ji juman be hadamaden ka ko caman sabati. O mana ke, a ka dipelatige be nɔɔya k'a diya.

Diyagoya don hadamadenw k'u mako don ji la. Mako donni ji la, o ye ji mineko juman ye, a kana tiɛ, a kana lanɔɔ. Hadamaden be ji sɔɔ dugukolo kan baw ni kɔw ni sintinw ni sanjijiw fe. A be dugukolo sen ka dugujukɔɔji sɔɔ, kolonw ni pɔnpekɔlonw.

Hadamaden ma se folɔ k'a mako don ji la. A ka baara bee jɛsinnen don ji lanɔɔli ma ni bagajiw (izinikɔɔjiw, galaw...) a yere nɔɔw (sugunew, bow), tubabunɔɔw ni doɔwerew.

Jamanaden fanba be cikɛduguw de kɔnɔ Mali la. Cikɛdugulamɔɔw ka jinumansɔɔ de fana ka gelen bi

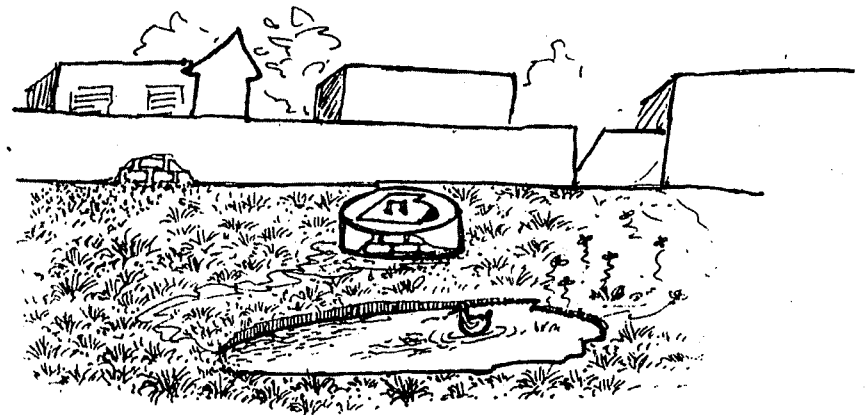
ni dugubakɔnɔmɔgɔw ta ye. Nka sonsoribuguw fana be jinumansɔrɔ geleyaw dɔn. Jinumansɔrɔ geleyaw be sigidaw la, jiko labenw ma se ka sabati yɔrɔ minnu na. I b'a sɔrɔ o yɔrɔw la mansinw ma sigi ka ji furake, pɔnpekɔlɔnw ma sigi, feerew ma tige minnu be ji tanga mɔgɔw ka lanɔgɔli ma.

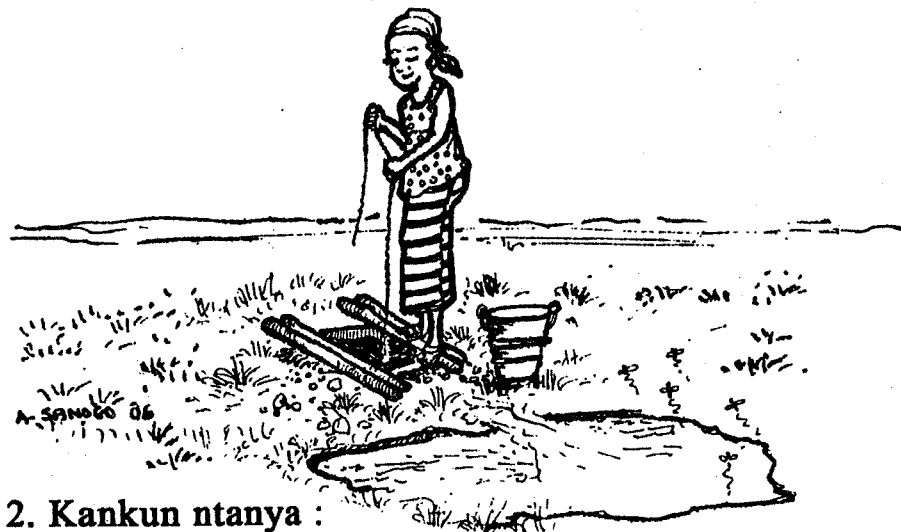
JI LANɔGɔLISABABUW :

Ji lanɔgɔlisababu te kelen ye, u ka ca :

1. Kɔlɔnda jinɔgɔ :

Fɔlɔ, saniya tun be kɔlɔndaw la, a tun be fɔ k'i be kɔlɔnji min a te kasara lase mɔgɔ ma i n'a fɔ bana walima tɔrɔ were. Bi o ye kuma kɔrɔ ye, tipe kɔrɔ te. Hadamadenw desera u yere saniyali la. Kɔlɔndaw be nɔgɔ bi fo yɔrɔ tolilen kasa be don i nun na. Kɔlɔnda kera fininɔgɔkoyɔrɔ ye, jɔkoyɔrɔ, baganlaminyɔrɔ ani ko werew. Ninnu si kebagaw t'u mabɔ kɔlɔn na. Ji nɔgɔ be jɔ yen ka toli yen ka sɔlɔ ka jigin kɔlɔn kɔnɔ ka kɔlɔnji lanɔgɔ. O kɔlɔnji ye banakiseforo ye.

2. Kankun ntanya :

Fɔlɔ cew tun te kolɔn sen k'a to ten. U tun be kankun wuli a ma. Kankun be sanjijiw bali ka woyo ka jigin kolɔn kɔnɔ ni pamanw ni nɔgɔw ye. Sisan kankun te kera kolɔnw na tugun an ka cikeduguw la. Dɔw dan ye ka pine kɔrɔ sigi kolɔn da la walima ka jirikuru dɔw bila a da la. O si te feere kenemanw ye. Ninnu be kolɔn o kolɔn da la, o kolɔn ji falen don paman ni nɔgɔ ni banakisew ni ntumuw ni segelenkisew la.

3. Datugulan ntanya :

Hali ni kon kolon tun don, o tun be bila ka kolɔn datugu. Kolɔn mana ke kankun t'a la, datugulan t'a la, o ji man kan ka se hadamaden kɔnɔ ni bololatige te. Jaman ni nɔgɔ suguya bee be sama ka jigin o kolɔn kɔnɔ, hali bagansuw. Banakise suguya be lamɔ na o ji

sina na. Denmisen be se ka bin o kolɔn kankunntan n'o datugulantan kɔnɔ. Kara caman be o kolɔn kunkan.

4. Kolɔnda binforo :

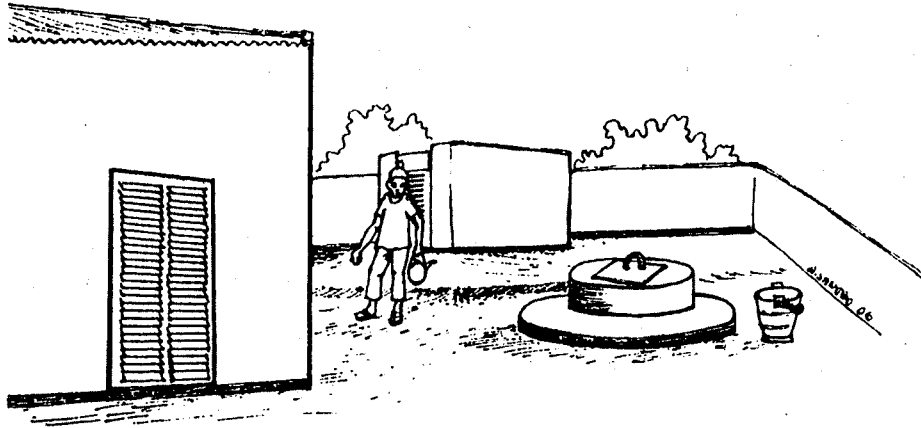
Kolɔn dɔw da be mɔgɔw bolo bi, kankun wo, datugulan wo, nin fila si t'a la, bin fana be k'a lamini. Bin man ji kolɔnda la. Bin be fara nɔgɔw kan. Baganw be na bin nɔfe, u be u sugunew n'u bow ke. Olu bee laban ye kolɔn kɔnɔna ye. Olu be toli banakisew ni ntumunw ka se segelenkisew ma, ninnu bee be se k'u yere sɔrɔ kolɔnji la. Keneya te yen.

5. Waro surunyali kolɔnda la :

Baganw ka waro be sigi baganw laminni kama. Tuma caman waro ka surun kolɔnda la. Baganw jiminto b'u bow n'u sugunew ke kolɔnda masurunna na. Yɔrɔ te lasaniya. Jamanw ni nɔgɔw be fara jɔgɔn kan ni fiye ma minnu lajigin kolɔn kɔnɔ, jurufilenw walima sababu werew n'olu lase kolɔn kɔnɔ. U n'a toli ka ke banakisew dagayɔrɔ ye. O ji minbagaw te keneya.

6. Jegen surunyali kolɔnda la :

Fɔlɔ, kolɔn tun te sen jegen ni jigin-jigin ce, u tun te surunya jɔgɔn na fana. O kun tun ye kolɔnji kana lanɔgɔ jegen kɔnɔfenw fe. Jatemine na, bee ka

kolosili bolen be soro a kan ko samiye fe kolon dow be fa ji la hali jurufilen ta kun te. O be ke barisa sanjiji bee te woyo ka taa kow ni baw kono. A caman be sensen ka jigin dugukolo jukoro. O cogo kelen de la, ni negen surunyara kolonda la, negenjiw (sugunejiw ni bojiw) fana be sensen ka taa jagami kolonji la. O mana ke kolonji be goya wa a banakisentan te.

7. Samara kankun kan :

Samara ye sen mara ye, ka sen tanga joginnifenw ni nogo ma. O koro ye ko samara be don yoro caman na, samara be nogo caman sasa a yere ko. Samara te don yoro bee. Samara man kan ka da kolon kankun kan. A dako puman te kankun kan n'a ma nogo do to yen min laban be jigin kolon kono ka kolonji lanogo. Banakisew don wa, bagaw don wa, a be se ka ke a bee do ye. Sen be tanga nogo minnu ma samara fe, olu man kan ni ji ye ji min be taa konobara la.

8. Jurufilen dugumabila :

Jurufilen be donkabo ke kolon kono kolonji la. A don o don a b'i ko kolonji la. A da o da duguma n'a bora kolon kono, a ni nogo ni banakisew don, a n'olu be tila ka jigin kolon kono k'olu ko ka bo a yere la. Segelenkise noroa a la wa, kunfilanintu wa senfagabana wa, murato nun wa, mogo m'a don, jurufilen ni fen do koni na taa kolonji lanogo. Bana yelemata mana poyi dugu kono, jamana kono, bee de kunko don. Jilabana caman be, minnu be yeleva.

Ji lanogoli sababu werew be yen minnu ye bagajiw ye.

- Gala (tubabugala)

Tubabugala kefen ye bagaw ye, baga minnu be fenpenamaw faga, hali hadamaden, ka da u farinya kan. O de koson, galadonna te se k'a bolo jalan don gala la, a te son gala ka se a fari yoro si ma. A b'a fari mume lakana.

An ka baaraw be taabolo min kan, ni galadonna ka surun jida la, kolon, ko, ba, a ka gelen galajiw kana se ji ma hali dugujukoroji barisa an ko ji min be bon dugukolo kan, o hake do be sensen ka jigin dugukolo jukoro ka taa fara dugujukorojiw kan. Bee b'a do ko baga man ji, baga ye baga ye, siranpafen don. A man kan ka ke sababu jugu ye ji ma.

- Fenpenamaninfagafurajiw :

Ntonw ni ntumuw, nkerenw, nkobonw ni bubagaw be kele ni bagajiw ye ka falenfenw lakana. Tubabunogow be don senefenw koru u ka mogoya teliya la ani ka den caman ke. Ninnu bee de kefenw ye baga farimanw ye minnu be to segin hadamadenw ni baganw ma. Fenw don, minnu farinya ka bon wa a be meen senna kosebe. Baara mana ke n'u ye fiye ni tile be do min, dugukolo be fan do min, fan do be woyo sanjiji fe, baw ni kow ni nakosondingew b'u ta soru. Hadamaden te kisi, baganw te kisi.

Iziniw kononogow :

Izini caman de ka baaraw be na ni nogo caman ye. U ka fen dilanta caman be baga caman bo. Sanubo fana be ke ni bagaw ye. Baga ninnu ni konobara konona man kan. Nka baga minnu be bo iziniw konu, u caman be laban kow ni baw ma, hali dugujukorji, u be se ka se o ma.

Dugu minnu be kodaw ni bagaw la, olu makopejiw be ta kow ni baw la, makopeji caman ye juguw de ye, barisa ji lanogolenw don. A te se ka fo k'o ji ninnu te ko lase hadamaden farikolo ma n'a do sera i konu. O te se ka fo k'o koru ke jegew ni fenpenamaw ani falenfen minnu be balo la kow ni baw konu, i be olu dow salen soru tuma dow la, bagaw de no y'o ye, baga minnu be bila iziniw ni sanubobaaradaw fe kungo konu ani bajiw ni kojw la.

Ji soru man di tun, hadamaden be se k'a makow dilan ji min na hakililatige konu. Nka nin bee ye hadamaden yere ka baaraw no ye.

Binjuguw :

Binjugu min be kerengeren yan, o ye jilabaganin ye. Bi don in na jilabaganin, ni Tubabuw k'a ma "jasentido" (jacinthe d'eau) ale kelen don ka jida caman bosi hadamadenw ni baganw na, cogo min a wara ka di.

A ye cidaw bosi mogow ni baganw na barisa a tipeninu ka bon. A be fiye tige jegew la ji jukoru. A be falenfen tow bali ka tile yeelen soru. A jikomako ka bon cogo min, a be jitonyorow jali teliya. A be jiwoyo sumaya. A be kurunw ni batonw bali ka boli ji kan. A be jibolidingew dageren.

Jilabaganin tipeninow be wasa ke walasa k'a jira ko falenfen dow man ji ji la barisa u be ji lanogu. Falenfen ninnu dow be jidaw lasoru hadamaden bolo fe.

JILABANAW :

Ji be lanogo hadamadenw ni baganw, fenfenamaninw ni falenfenw fe. Ji lanogolen bee te don penafileli fe. I be i ja ye ji do la, a be fo k'o ji jelen don, ko a ka sanu, ji sanuman don walima ko ji sanuyalen don. O doron man kan ka mogoda ji la. Ji do be yen, a jelen don, i b'i ja ye a la, a sanuman don, nka n'i y'a min a b'i bana, konoboli, togotogonin, korosa-korosa ni bana werew. Ji sanuman walima ji sanuyalen caman de be banakisew be minnu na nka hadamaden te o banakisew ye a je lankolon na. O la ji sanuman walima ji saniyalen te ji banakisentan ye diyagoya.

Ji fen o fen be woyo fine na, kow ni baw, dalaw ani kolon mineko juguw konoji ye fen ye mogoda ka kan ka sika min na bawo a banakisentan te. Banakisew be fine fe, u be duguma, u be ji la, ji woyota fara ji jolen kan. Ji lanogolenw don banakisew ye minnu ke u dagayoro n'u bugunyororo ye. O de la bana caman be hadamadenw na, u caman sorola u minninji, u ka tobiliji walima u koliji fe hali fininkoji fe. O banaw ye jilabanaw ye

Konoboli :

Konoboli ye jilabana ye. Ji mana lanogo ka se hake do ma, i be banakisew soro a la minnu be na ni konoboli ye ni ji in sera hadamaden konoboli. Konodimi jugu be laban konoboli ma, banakotaa te dabila, farikolo be laafu, ji be dogoya farikolo la, dawolow be ja, sugune be dogoya, fasaw be magaya, jekisew be taa wo konoboli, jeji te soro. Ni konobolito ma deme ni fura farimanw ye joona, a be se ka dije to, sanko ni den don walima denmisen.

Jitow ni sanjijiw be woyo ka ke kolon min konoboli, kolon min dafela ye binforo ni baganw laminyoro yere ye, kankun te kolon min na walima kankun be kolon min na nka samaraw be yelen a kan, kolon min te datugu, kolon min jurufilen be binkawuli la pamanw ni mogow ce, o kolon ji be ke sababu ye ka konoboli bila mogow la minnu b'a ji ke u makow ye.

Kolonji man kan bi ka konoboli bila mogow si la ni mogow sebe be u ka keneya sabatili ma. Ni mogow sera k'u ka kolon jiko ke u haminanko folo do ye u be feere soro k'u yere tanga konoboli ma, konoboli min sababu ye u yere ka kolonji ye.

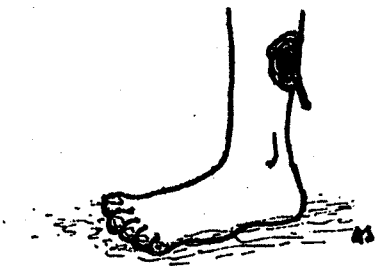
Kunfilanintu :

Kunfilanintu ye jilabana ye. A mɔgɔfaga ka telin ni kɔn ma ke a ma. Kunfilanintu taamasiyen ye kɔnɔboli ni fɔnɔ ye. A be fasaw fana ja, banabaato b'a yere sama-sama Kunfilanintu kɔnɔboli dimi ka jugu kosebe.

Kunfilanintu be sɔrɔ banakise kunbaba fe min be ke banakɔtaaw la. A be hadamaden kɔnɔ lasɔrɔ ji fe min lanɔgɔra walima dumunifen kenew fe minnu ma ko ka je ani hadamaden tegew fe, a bɔlen jegen na a m'a tegew ko safune na. Dimɔgɔ fana be kunfilanintu banakise bila dumuniw na n'u ma datugu.

Kunfilanintu be caya ni samiye donna. Kunfilanintu be ji nɔfe ni fen caman ye. Sanjijiw be banakɔtaaw ni kunfilanintu banakisew woyo ka jigin kɔlɔn kankunntanw ni kɔlɔn datugulanntanw kɔnɔ.

Kɔlɔn ni kɔlɔnda mineko puman be mɔgɔ tanga kunfilanintu ma. Kɔlɔn ni kɔlɔnda be se ka mine ka je ni hadamadenw ye u yere bila a ko la.

Segelen :

Segelen ye jilabana ye. Ale te kamalenkɔrɔ mine ka ban n'a ma nunuma a bolo. Segelenkise be min ji fe. Baji b'o la, kɔji b'o la, kɔlɔnji yere fana b'o la. Kɔlɔnji ta de lamine ka bon kojugu, barisa o sababu ye mɔgɔw ka kɔlɔn minekojuguya ye : kankun ma ke kɔlɔn na, datugulan te kɔlɔn na, kɔlɔnda ye binforo ye, jinɔgɔ kelen don bɔrɔbɔrɔ ye kɔlɔnda la, baganlaminwaro ka surun kɔlɔn na, jegen yɔrɔ man jan kɔlɔn na, samaraw be yelen kankun kan, jurufilen be pamanw saalo ka jigin kɔlɔn kɔnɔ... Segelen be se ka kɔlɔn kɔnɔna lasɔrɔ ka masɔrɔ ninnu bee kelenkelen fe. Segelen be san kelen ke mɔgɔyali, fanda fantɔrɔ la hadamaden nuguw ni jɔgɔn ce. A be min ji gerengeren waati, jinan. San were samiye donda, denw be se ka bɔ fari fan bee fe u mana yɔrɔ min sɔrɔ. U be cikela bali baara la danni tuma. Danni ma ke, bulu ma sɔrɔ, kɔngɔ nana. Segelen be jiginew kɔnɔ kankolonya nin cogo la.

Kɔlɔn ni kɔlɔnda mineko puman de fɔra. Ale de be se ka segelenkise bali ka se hadamaden kɔnɔ. Ni segelenkise ma se kɔlɔn kɔnɔ hadamaden t'a sɔrɔ ka min kɔlɔnji fe. Kɔlɔn ni kɔlɔnda be se ka mine ka je n'i mɔgɔw y'a ke u nikanko ye.

Sugunɛbilennin :

Sugunɛbilennin ye jilabana ye. Sugunɛbilennin be sɔrɔ ntumu penperennin dɔ de fe min be balo ji la. N'a ye hadamaden farikolo sɔrɔ, a be kunbaya yen fo k'a fanw da yen. O fanw mana kɔgɔ, u be bɔ sugunɛ ni banakɔtaa fe. Sugunɛ be ke ni dimi ye, farikolo be sege tuma beɛ, kɔnɔboli be na, fasaw be to ka ja, sugunɛbaranin ni biyen be u ta sɔrɔ nin ko la sugunɛbilenninto be laban ka sa ni furakeli ma ke a tuma na.

Sugunɛbilenninto bo n'a sugunɛ falen don sugunɛbilennin ntumu caman na. Sanjijiw de be o ntumuw woyo ka jigin kolon labenbaliw kɔnɔ, kankun te kolon minnu na, jegen be kolon minnu dafe, samaraw be yelen kankun kan, baganlaminwaro be kolon masurunna na, jurufilen te dulon ntuloma na fo a be bila duguma ka pamanw saalo ka jigin kolon kɔnɔ, kolonda ma sanuya.

O la, sugunɛbilennin sababu be ntumu min na, o ke man go ka se hadamaden kɔnɔ ka kasara lase a ma. Nka hadamaden be se k'i yere tanga. A dan ye k'a ka jiko, kolonko ke a kunko ye cogo min a ka ji te lanɔgɔ, a be sin ka tanga ten.

Tɔgɔtɔgɔnin :

Tɔgɔtɔgɔnin ye jilabana ye. A banakisew be sɔrɔ ji la, ji min lanɔgɔra. A banakise be se ka sɔrɔ kolonji la, kolonji min ma tanga barisa kankun te kolon na,

kolonda nɔgolen don, datugulan te kolon na. Sanjijiw be se ka tɔgɔtɔgɔnin banakise woyo ka jigin kolon kɔnɔ ; baganw ni dimɔgɔw fana be se ka na n'a ye ji la : jegen mana surunya kolon na o fana be se ka tɔgɔtɔgɔnin banakise lase kolon kɔnɔ. Sennasamara fana be se ka tɔgɔtɔgɔnin banakise saalo ka jigin kolon kɔnɔ.

Tɔgɔtɔgɔninto ka banakɔtaa beɛ ye tɔgɔtɔgɔnin banakise ye. Banakɔtaaw mana ke kolon masurunna na sababu minnu folen file sanfe, olu dɔ be se ka banakise sama ka se kolon kɔnɔ. Kenebaato min mana o ji min, tɔgɔtɔgɔnin yelemanen ye o ye o tigi fe.

Tɔgɔtɔgɔnin ye bana jugu ye. Kɔnɔdimi be ke, tuma beɛ jegenntaa, joli be bɔ, tɔgɔtɔgɔninto fanga be ban, ni fura ma sɔrɔ a tuma na, a be se ka sa. Yanni a ka se o ma tɔgɔtɔgɔnin ka kunben. O la, folo ka ke ka jiko sabati, ji kana lanɔgɔ, kolon ka tanga.

Sumaya :

Sumaya te jilabana ye. O kɔrɔ ye ko sumaya banakise dalen te ji la i ko jilabana caman banakise. Soso de be sumaya bila mɔgɔ la. Soso te bugun ni ji te. Sosomuso b'a fan da ji la min te ka woyo, fan 200 fo 300. Tile saba be dafa tuma min fan be kɔgɔ ji la, tile 20 kɔ, a be bɔ ntumu na ka ke sostonin ye, tile 5, 0 kɔ, a soso be pan / wuli ka yaala ka joli jini ka min, ka sumaya bila hadamadenw na. Ni ji te, soso te caya.

Ni kolonda kera ko a te ladon, ko jinogo de jolen don kolonda la, soso be caya sigida la, banabaato n'o ye sumayato ye, o be caya. Baarakelaw be dese baara la u fanga banni y'o sababu ye. Sumaya ka jugu, sumaya ka moggo fagata ka ca ni bana caman ta ye. Sumaya furakeli be ga boloban. Sumaya kumbenni feere folo ye ka ji bali ka jo ka meen ani bintuw. Kolonda caman de be ni bintuw ye ani jinogo jolen dingew konso. Nin be se ka bali kolondaw la. Mogow dan ye ka kolonda sanuyali ke u kuntilennako ye.

Farilabanaw :

Farilabana ka ca, a caman ye jilabanaw ye barisa u sababu ye ji ye, u banakisew be ji minnu na. Farilabana taamasiyen ye farisiyen ye ani kuru-kuruw. Kuru-kuru dow ka kunba, dow ka misen, dow be ji bo, dow be nen ta, dow te ji bo, u te nen ta. Ji mana lanogo, a be se ka na ni farilabana caman ye i man'a min walima k'i ko a la. Korosa-korosa togo be fo tuma caman fo ka se kaba ma, kaba suguya ka ca. A dow fura soro man di. Ni fura sorola fo ka musaka ke.

Nka kolon minekojuguya de be se ka nin bee lase hadamaden ma. Kolon minekojuguyali sugu ka ca. A si kelen te to dugumogow te se ka min laben n'u y'a ke u nikanko ye. Nogo, paman, galaji, sanjiji kana jigin kolon konso, bee be se k'o ke ni bee sonna dugu jiko peneboliko puman ma. Bolonkoni kelen te bele ta.

Ni bolonkoni kelen te bele ta, dugumogow ka kan ka fara jogon kan, k'u bolo di jogon ma dugu

kana koli ji puman na. Jinumanko ye dugu kunko ye, dugumoggo mume ka keneyako, dugu ka petaa n'a ka bonogola dulonnen don jinumanko sabatili la. Sigidaw be se ka fara jogon kan; nin tile in na, mara walanwalanni nana ka kominiw sigi ka mogow ka herew n'u ka bonew ke kelen ye. Konow jelen de be bi fo. Moggo kelen te se ko la, jama de fanga ka bon. Lajeba ka sigi sen kan sigida jiko kunkan. O lajeba be hakililaw fara jogon kan, hakilila minnu be se ka ke sababu ye ka sigida jiko sabati, ni hakililaw waleyara. Lajeba be kulu sigi sen kan, n'o ye jikojekulu/jiton ye. Jikojekulu ye lajeba ka baarakeminen ye.

Kononantumuw :

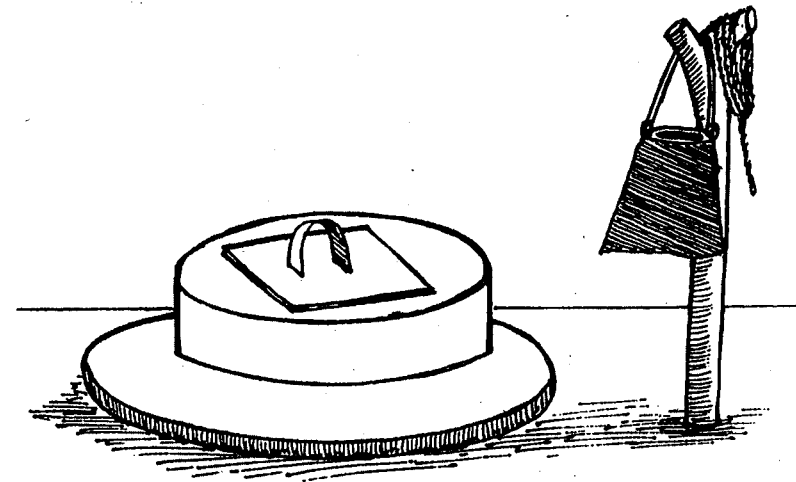
Kononantumuw suguya ka ca, a dow be se ka soro ji la. Hadamaden be se ka ntumufanw min ji lanogolen fe n'o be se ka ke kolonji ye walima koji, baji,

Fanw be sigiyoro jini nuguw kono. U mana sigiyoro soro, u be balo hadamaden ka dumuni kelenw na. Dononkon donnen don ni ntumu caman ye. N'a be nugu kono, a be kongo bila mogo la, a be mogo fasa fana.

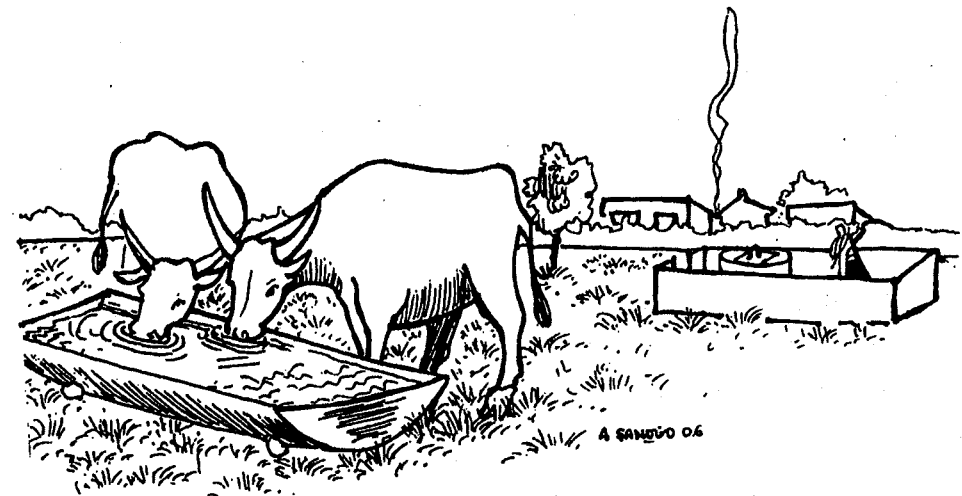
Dononkon be se k'a yere soro kolon kono jitow ni sanjjiw fe, olu de b'a woyo ka jigin kolon kono, kolon min dafela nogolen don, binforo don, baganlaminwaro b'a masurunna na, kankun ni datugulan si t'a la, kolon don min nineko man ji. O kolonji be se ka ke sababu ye ka kononantumuw bila hadamadenw na, hadamaden minnu b'a ke u makoneji ye.

Bi-bi in na, kolonji man kan ka kononantumuw lase mogo si kono ni mogow sebe be u ka keneya sabatili ma. Mogow dan ye ka u ka kolon jiko sabatili lapini. U man'a ke u hami folo ye u be feerew sigi sen kan k'u yere tanga kononantumuw ma.

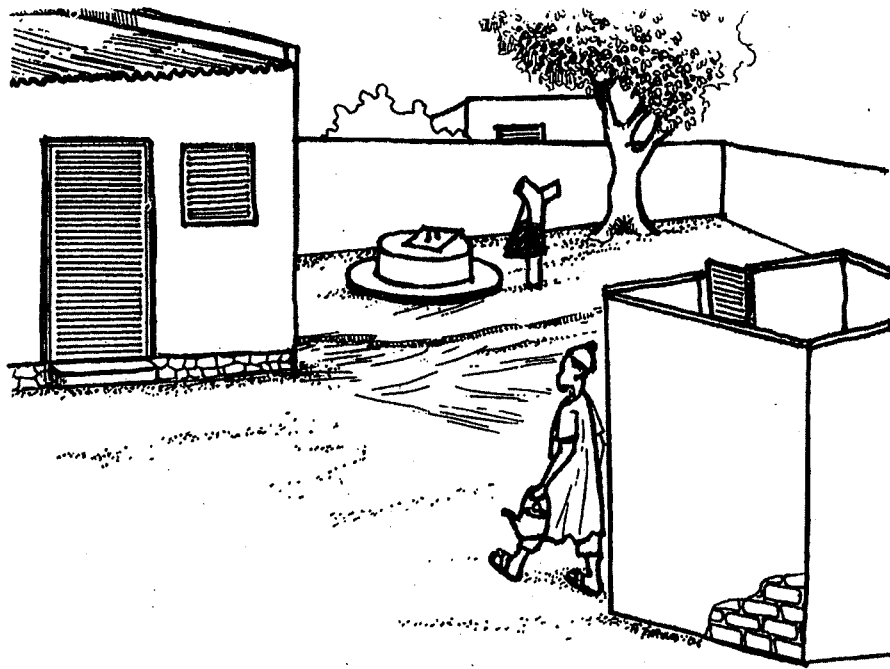
JI MINECOGO JUMAN

Nin kolonda labenna. Kankun ni datugulan b'a la. A konoji makarannen don.

Baganlaminwaro dilanna k'a mabo kolon na. Baganw te gere kolon na sanko u mogow ka se kolon kono.

Ɗegen be kolon ni jigin-jigin ce, a yoro fana ka ja kolon na. Ɗegenjiw te pagami kolonji la, banakiseƙe fana mabɓa.

Kolonda labenna, wuluwuludinge fana senna k'a yoro janya kolon na. Jingoƙo te jo tugun sanko ka toli ka kolonda kasa bo.

Kolonda labenna wa a be furan walasa a kana pagasa. Binforo fana te yen kene kan.

Kolonda lakanani ni kogo ye.

JI FURAKELI

<p>Kolɔnkɔɔji te furake ninnu ko:</p>	<p>An ka juru jalen siri kabakuru la. An ka kabakuru jigin kolɔn kɔɔ fo kolɔn ju</p>	<p>An ka kabakuru labo kolɔn kɔɔ. An ka jurukise suma, a fan min jiginna kolɔn kɔɔ metere te soro tuma bee. An ka sumani ke nonkon na. Nonkon ne fila ye metere kelen ye. O be furake ni zaweliji were witi ne kelen ye.</p>
<p>An ye kolɔnkɔɔji hake don jurukise sumani senfe.</p>	<p>An be jurufilen ni zaweliji lajigin kolɔn kɔɔ k'a lafa kolɔnkɔɔji la.</p>	<p>An be kolɔn datugu fo waati (lere) fila ka dafa.</p>
<p>Zaweliji hake min be ben kolɔnkɔɔji hake ma, an be o ke jurufilen kɔɔ.</p>	<p>An be ji yugubayuguba fo ka zaweliji pagami kosebe kolɔnkɔɔji la.</p>	<p>O temenen ko, an b'an mako ne ni kolɔnji ye. Furakeli banna.</p>

<p>An ban jifiyen kɔɔ ko ka je An be taa ji ta ka na.</p>	<p>An be da ci zawelibuteli la. An be jifilen ta min fa ye litiri kelen hake ye. An be zaweliji toni sipe saba jifilen kɔɔfaji la</p>	<p>An be o jifilenfaji yelema fiyen kɔɔ. An be o ke fo ka fiyen fa. Fiye mana fa, an be ji lamaga. An be soro ka fiyen datugu sanga (miniti) bi saba ka teme. An b'an mako ne. Ji in na.</p>
<p>Ji be wuli k'a banakisew faga. Ji mana suma an b'an mako ne a la.</p>	<p>Ji be bila k'a jemajo. Nɔgow ni buruburuw be taa u da minen ju la.</p>	<p>Ji be sensen bagi sanuman na. Bagi be se ka ke teme ye. Ji be suuru a dalen kan minen da la.</p>
<p>Nɔgow ni buruburuw be to minen ju la.</p>	<p>Nka o koro te ko ji jemajolen in te ko lase mogɔ ma n'i y'a min.</p>	<p>A be suuru donin-donin, nɔgow ni jamanw be dan bagi kunna.</p>

		<p>Sensenni ben- nen don sege- len keleli la. Nka ji sensen- nen te ji ye min te ko lase mogo ma n'i y'a min.</p>
--	--	---

Ji caman be woyora dugukolo kakan. Mogo b'a yere ja ye a ji caman na fo cogo min u je jelen don welewele. O ji ninnu te ji puman ye mogo be se ka min min i hakili latigelen. Folonkonji, kaji, baji, ni dalaji te ji puman ye min be min ko bana te i mine.

- Jiribuluw, banakotaaw, bagansuw, bagajiw, ninnu bee be jiw la dugukolo kakan. U bee be se ka kasara, banaw lase hadamaden ma n'u ma furake kasoro k'u min ;
- Banakise misenman n'a kunbaba be soro nin jiw la ka togotogonin, kunfilanintu, farilabanaw n'u jogonnaw ke ka mogow mine ;
- Ntumufanw i ko segelen n'a jogonnaw sababu do ye nin jiw ye. Walasa ka nin ji jogonnaw min hakililatige konso fo k'u balabala walima k'u furake walima k'u sensen ni sensenna labennen ye a kama. Sika mana ke ji min na, yerekolosi be wajibiya.

**Hadamaden te balo ni ji te. O de la, do ko
« Ji tipeni be i ko ni tipeni ».**

JIKOJEKULUW WALIMA JITON

Bi foroba te da la. Ce t'a ladon, muso t'a ladon. Fen o fen be bila jama bolokan, kolon, ponpekolon, orobine, o si te si soro barisa bee b'a ke n makote ye, o fen te mineko puman soro.

Bi, ni jekulu ma sigi, n'o ye jikojekulu ye, min be foroba ladon, a kera kolon ye, ponpekolon walima orobine ye fosi ma boloda folo k'o togo da bonogola walima yiriwali kominiw ni sigidaw konso. Dugu minnu jan be u yere la, olu labennen don jiko nasira la. Jikojekulu walima jiton sigilen don olu bee konso. Jikojekulu walima jiton ka baara ye sigida jamakulu ka jiko jenaboli n'a sabatili ye. A be ji saniyalen, ji furakelen, ji banakisentan soroli sinsin sigida konso. A be dugumogow lafaamuya ji ka kasaraw kan, jilabanaw, u k'a don ko n'i ye ji mine cogo do la, a be se ka banaw lase hadamaden ma k'a mako sa.

Jikojekulu be jekafɔ latige, jekafɔ min konso, a be dugumogow kunnafoni kolon walima ponpekolon sorow n'a musakaw kan. Jekafɔ in be ke sababu ye sigida mogow k'u ka ketaw don sigida jiko la.

Jikojekulu walima jiton b'i jesi sariyaw sigili ma ji tali la, jitawaati be dantige ka se wale konnenw pangili ma ani bolomafara ni tonwari ni tondenwari minnu be sara mogow fe.

Sanga ni waati bee, jikojekulu taabolo be ke ka dugumogow kunnafoni ani k'u laafamuya jefoliw konso minnu be tali ke kolon, ponpekolon walima orobine

mineko puman kan, makow jeni a la, ani a ladonni.

Jikojekulu walima jiton ka baara do fana ye sanuya ni keneya sabatili ma. Musow joyoroba be jiko la. Joyoro jenamaw ka kan ka kalifa u ma jikojekulu konso walasa baaraw be sira soro.

Jikojekulu mogow joyorow n'u ka baaraw :

Jikojekulu jemogo :

Ton sinsinni, ton ka lapiniw soroli, ton ka jetaa sabatili, ton sariyaw boliko puman, sorow dondala puman, tondenjama kanbenni, baaraw keko puman, ninnu bee be jikojekulu jemogo bolo.

O koson, jikojekulu jemogo ka kan ka ke baliku maganbaato ye, mogow basigilen, mogow laadiri, bonya ni dannaya be min kan n'a kumakan be mine jama fe, min be foroba ladon, min be jama kunko jenaboli bila a yere ta je.

Jikojekulu warimarala :

Dugu walima sigida jiko, kolon ni ponpekolon ka se orobine ma, a bee nafoloko jenaboli, warimara, musakaw keli sariya konso, tilennanya ni laadiriya konso walasa jiko be sabati jama ye. A kelen te se ka forobanafolo don a sagonanda fe, hali k'a juru don. A be sebenw dafa sanga ni waati. Nin bee koson, a ka kan ka ke mogow kalannen ye min be a yere bila jama ka bila la ka jama mako dilan.

Jikojekulu Sebenpenabola :

Kolon walima ponpekolon kunkansebenw, tonsigiw sebenw kopew b'ale de ka kotigiya kono. Yoro dow la, a be siraw taama, sira minnu be ke sababu ye baaraw be sabati, jiko be penabo ani ka sinsin. Ton/jikojekulu ka sebenw marabaga ye ale ye.

Sebenpenabola ka kan ka ke mogow basigilen ye, maganbaato fana, bilakojuguya te min son ye.

Jikojekulu kosigisenkanbaga :

Jekulu mako dow be minnu be i ko tonsigiw ni jamako werew olu ka kan ka sigi sen kan i n'a fo yorow labenni walima kunnafoniw laseli mogow ni jogon ce ani jama laboli. Kosigisenkanbaga b'i pesin o walew ma. A magan n'a ka timinandiya ka kan ka bonya walasa ka mogow neje ku.

Saniya ni keneya sabatibagaw :

Ni ko ji, i ko saniya, i ko keneya. Geleyaw ni haminan minnu be jama kan nin bondaw la, kunnafonidi ni lafaamuyali ni lakalanni ni degeli minnu bennen don, sanuya ni keneya sabatibagaw de be ninu waleya jikojekulu walima jiton kono dugumogow ye sigidaw la. U be kolon, ponpekolon kolosi.

Nin joyoro be mogolandiw ni timinandiwa ma, maganbaato, u te segen wa u te pine.

Nafoloko kolosibaga :

Kolosili kun ye nafoloko kana to mogow kelen ma. Dannaya mana ke warimarala kan cogo o cogo fo a ka segesege do fe waati ni waati. O be ton ka nafolo dondala sementiya ka hakililaw ke kelen ye. A ka kan ka sebenni ke minenko ni nafoloko taabolow kan.

A ka baara be misenya ni tilennenya ni laadiriya kofa. Jikojekulu b'i pesin kolondaw labenni ma. A be kankun jo kolonw na ka datugulan puman fana ke u la. Datugulan dan te donni ye, fo a k'a donkun je. Jikojekulu taabolo do be ke kolon datuguli ka se ka sabati. O ko, jikojekulu be ntuloma turu jurufilen be dulon min na. Ntuloma mana turu, fo jikojekulu jan ka to jurufilen dulonni matarafali la.

Samara man kan ka yelen kolon kankun kan. Jikojekulu b'a to o ka matarafa. Samara be se ka nogo min lase kolon kono, o donnen don jikojekulu fe cogo min, a ka kan ka samara sariya boli bee kan.

Jikojekulu be i cesiri fana jinogo kana bon kolonda la. O jinogo be se ka ke finikoji ni minenkoji ye.

Jikojekulu be feerew tige baganw nogo fan si kana se kolonkonoji ma k'a lanogo. Fen min be se ka baganw madon kolonda la, o ye jiko ye, minnogo. O tuma baganw laminwaro be laben k'a mabo kolonda la.

Jibolisira boli ye wajibi ye walasa kolonda kana ke potopoto ye. Koli de be taa ni nogo ye. Kolon don wa, ponpekolon don wa, yoro minnu be ni siman b'u

la, olu ka kan ka ko konuman k'u saniya. Jibolisira fana be ko walasa k'a kononogo be labo ka ji bonnenw boli diya ka taa wuluwuludinge konon. Jikojekulu ka kolosili, a ka segesegele n'a ka misenya de be se nin sabatili la.

Jikojekulu b'i hakili to wuluwuludinge labenni na. A b'a to a ka sen yoro jan. A kun ye ji kana toli kolon masurunna na. O ko, ni jitow be woyo ka jigin wuluwuludinge konon, o be do bo sosow la. O ye sumaya kumbennifeere do ye. Dinge jefiye ka se metere kelen ma, a dunya fana k'o soro.

Jikojekulu be saniya sabati kolonda n'a lamini na. Kolonda n'a lamini ka kan ka furan waati ni waati, jine kana k'a ko. Furance furanta ka kan ka se metere tan ni duuru fo metere mukan ni duuru ma.

Jikojekulu be yoro laben musow ka finiko kama. Finikoyoro in be mabo kolon na. O be kolonda tineni bali, boroboro te ke kolonda la.

Ponpekolon file, kolonba file, jikojekulu dow be kogo jo ka kolon koori. A be kolon lakana. A be mogow mabo jitayoro la, ka baganw bali ka se jitayoro ma.

KONOKOW

- jebila.....	3
-- Ji puman	4
- Ji lanogolisababuw	7
- Jilabanaw	14
- Ji minecogo puman	23
- Ji furakeli	26
- Jikojekulu walima jiton	30